

INGLIZ VA O'ZBEK TILI PAREMALARIDA GENDER ASPEKTINING QIYOSIY-TIPOLOGIK TADQIQI

Tursunova Nodirabegim Fayzullo qizi

Andijon davlat universiteti, ingliz tili fonetikasi kafedrasida o'qituvchisi

Mirzayeva Dilshoda Ikromjonovna

Farg'ona davlat universiteti, ingliz tili kafedrasida mudiri, filologiya fanlari doktori

Ermatova Yasharxon Toshpo'latovna

Farg'ona davlat universiteti Lingvistika (ingliz tili) mutaxassisligi magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7193840>

Annotatsiya. Ushbu maqolada gender tushunchasi mohiyati, gender va jins tushunchalariga berilgan ta'riflar, dunyo va o'zbek olimlarining gender bilan bog'liq tadqiqotlari, genderning hozirgi kundagi ahamiyati, gender-neytral til va uning muhimligi kabi masalalarga to'xtalib o'tilgan.

Kalit so'zlar: gender, jins, genderologiya, gender-neytral til, gender terminlar, grammatik gender, gender bo'yoqdorlik, gender tenglik.

СРАВНИТЕЛЬНО-ТИПОЛОГИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ГЕНДЕРНОГО АСПЕКТА В АНГЛИЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ

Аннотация. В данной статье рассматриваются такие вопросы, как сущность понятия гендера, определения, данные понятиям гендер и гендер, гендерные исследования мировых и узбекских ученых, значение гендера сегодня, гендерно-нейтральный язык и его важность.

Ключевые слова: гендер, пол, гендерология, гендерно-нейтральный язык, гендерные термины, грамматический род, гендерная окраска, гендерное равенство.

COMPARATIVE AND TYPOLOGICAL STUDY OF THE GENDER ASPECT IN THE ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES

Abstract. This article discusses such issues as the essence of the concept of gender, the definitions given to the concepts of gender and gender, gender studies of world and Uzbek scientists, the meaning of gender today, gender-neutral language and its importance.

Keywords: gender, sex, genderology, gender-neutral language, gender terms, grammatical gender, gender coloring, gender equality.

KIRISH

Hozirgi kunda davlatlar rivojlanishida alohida e'tiborga molik bir qator masalalar sirasiga jamiyat, davlat, ta'lim, oila tuzilmalarida gender tenglikni ta'minlash masalalariga alohida e'tibor berilmoqda. Shunday ekan, gender rivojlanishda muhim ahamiyatga ega tushuncha sifatida o'rganilishi lozim.

Ilm-fan, tadqiqotlar maydoniga gender tushunchasi o'tgan asrning 70-yillarida kirib keldi. Bu davrga kelib feminist olimlar tomonidan turli qarashlar, g'oyalar ilgarisurila boshlandi.

TADQIQOT MATERIALLARI VA METODOLOGIYASI

Gender tushunchasi, uning shakllanishi, o'rganilishi fanlararo bog'liqlik asosida tadqiq etishni talb qilgani asnosida, ushbu tushunchanini barcha fan sohalari nuqtai nazardan tadqiq etish kerakligini taqozo etadi. O'z davrida turli fan vakillari qatorida tilshunoslar ham ushbu masalaga alohida e'tibor bilan yondashib kelishgan. Bunday olimlar qatoriga V.Fon.Gumbold, A.A.Potebnya, Dj.Lakoff, T.A. van Deyk, L.Push, E.S.Kubryikova, V.A.Maslova,

Yu.S.Stepanov, A.Vejbitskaya, A.V.Kirilina, I.Zikova, D.V.Semenova kabi olimlarni kirgizishimiz mumkin. Ular gender tushunchasini kognitiv tilshunoslik, lingvomadaniyatshunoslik va gendertilshunosligiga doir asarlarida turlicha tadqiq qilishgan.

O'zbek tilshunos olimlaridan esa Sh.Rahmatullayev, A.E.Mamatov, B.Yo'ldoshev, P.U.Bakirov, M.K.Xoliqova, A.R.Ismailov, G.S.Xakimova, K.D.To'xtayeva, B.M.Jo'rayev, N.Z.Nasrullayeva, N.D.Sagindikova, I.M. To'xtasinov, G.Ergasheva, U.S.Yigitaliyeva, Sh.K.Gulyamova, K.R.Aliyeva va boshqalar gender masalalarini turli aspektlar jihatidan tadqiq etishgan.

Xususan, o'zbek tilshunosligida frazeologizmlarni qiyosiy jihatdan leksik, semantik sathlarda tadqiq etish, ularning kognitiv, pragmatik va stilistik xususiyatlarini o'rganish borasida chuqur ilmiy izlanishlar olib borilgan.

Fanlararo bog'liqligi jihatidan gender tushunchasi o'zbek olimlari tomonidan keng o'rganilgan. Masalan, K.R.Aliyeva "O'zbekiston Respublikasida gender tengligini ta'minlashning konstitutsiyaviy-huquqiy asoslari" nomli ilmiy ishida ushbu tushunchaning yurtimizdagi konstitutsiyaviy jihatdan qay tarzda shakllanganligini va davlatimiz qonunchiligida belgilangan tartibdagi ijrosini o'rganish masalalari olib chiqilgan. G.Ergasheva esa turli tillar tizimida gender terminologiyasining shakllanishidagi lingvistik va ekstralingvistik omillar nuqtai nazardan o'rganib, tadqiqotlar olib borgan. I.M.To'xtasinov Badiiy matnlardagi sleng so'zlarning lingvomadaniy va gender xususiyatlari ingliz va o'zbek tili materiallari asosida tadqiqetgan.

Yuqoridagilardan ko'rinib turibdiki, gender juda keng va ko'p qirrali, tadqiq maydoni cheksiz tushunchadir.

Umumiy qilib olganda tilda "Jins" va "Gender" tushunchalari o'zaro sinonim sifatida bir-birining o'rnida qo'llanib kelingan. Lekin ushbu tushunchalar bir-biri bilan Gender tushunchasiga turli olimlar, tilshunoslar turlicha ta'rif berib kelishgan. Misol uchun Macmillan Advanced lug'atida "Gender" va "Jins" tushunchalariga quyidagicha ta'rif berilgan:

Gender	N-formallik jihatidan erkak yoki ayol bo'lish		
	N-barcha guruhiga tutilganda	erkaklar/barcha kiruvchilar	ayollar nazarda
	N-so'zning ma'lum bir genderga ya'ni maskulin, femin yoki neytral gendoriga mansubligidir. Ingliz tilida faqatgina "he" va "she" olmoshlarida hamda "his" va "her" egalik aniqlovchilaridagina gender xoslik mavjud.		

Jins	N-Insonlarni ma'lum ayollar va erkaklar guruhlariga ajratuvchi birlik		
	N-insonlar va hayvonlarni ikki guruhga bo'luvchi xususiyatlar va jihatlar		

TADQIQOT NATIJALARI

Ko'rinib turibdiki, lug'atlarda ham berilayotgan ta'riflar bir-biriga o'ta yaqin va bir qarashda kishida ular sinonim degan fikrni uyg'otishi tabiiy xol. Lekin tilshunoslikda gender

hamda jins terminlari alohida tushunchalar sifatida o`rganiladi. Shuning natijasida Genderologiya fani vujudga kelgan va gender bilan bog`liq barcha masalarni o`rgatish bilan shug`ullanadi.

Tilshunoslikda gender tushunchasiga har xil munosabat bildirilgan. Bevosita xorijiy tillarni o`rgatish va o`rganishda ham ushbu jihatlarda dolzarb bo`lib qolmoqda. Buning asosiy sababi esa Grammatik gender tushunchasining o`zbek tili grammatikasida mavjud emasligidir. Chunki til o`rganuvchilarga xorijiy tillar grammatikasini qiyoslab o`rgatish ancha samarador va tushunarli usul hisoblanadi. Lekin grammatik gender tushunchasini o`rgatishimiz uchun esa o`zbek tili grammatikasida bunday birlik yoki kategoriya mavjud emas. Shunday ekan bu borada til o`rganuvchilarga batafsil tushuncha berish muhimdir.

Bundan tashqari so`nggi yillarda dunyo hamjamiyati gender tengligi kabi masalarni dolzarb deb bilib, bu borada alohida siyosiy, ijtimoiy, ilmiy tajribalar, qonunlar, o`zgarishlar amalga oshirmoqda. Yaqqol misol qilib esa dunyo minbarlarida Gender-neytral til degan tushunchaning vujudga kelishi va aynan shu tildan foydalangan holda muloqot olib borishni talab sifatida qo`yilayotganini keltirishimiz mumkin. Xo`sh, gender-neytral til o`zi nima?

MUHOKAMA

Gender-neytral til- bu bevosita kishining gender mansubligini ko`rsatmaydigan, u yoki bu jins vakillarini taxqirlamaydigan va alohida olib ta`kidlab, ko`rsatib o`tmaydigan, gender bo`yoqdorlikdan holi bo`lgan tildir. Gender-neytral til termini bilan birga tilshunoslikka umuman tilning barcha sathlariga gender-neytral terminlar, atamalar va so`zlar kirib keldi va mavjudlari alohida kategoriyalarga ajratildi.

Xorijiy tillarni o`rganar ekanmiz bevosita o`rganilayotgan til madaniyati, davlati hamda ijtimoiy o`zgarishlari, qarashlari, normalari bilan birgalikda bizning kundalik hayotimizga biz istagan va istamagan holatda kirib kelishiga guvoh bo`lamiz.

XULOSA

Xulosa o`rnida shuni ta`kidlab o`tish joizki, gender tenglikka qachon erishiladi? Qachonki, gender, gender tenglik, gender terminlari kabi tushunchalar yoshlar, nafaqat yoshlar balki jamiyatning har bir a`zosiga to`g`ri va to`liq holda tushuntirilgandagina singdirilgandagina erishish mumkin. Chunki bu davr, zamon talabi. Zamon bilan hamnafas yashash esa yurtimiz kelajagi uchun befarq emasligimizni namoyon qiluvchi ko`rsatkichdir.

REFERENCES

1. M.To`xtasinov "Badiiy matnlardagi sleng so`zlarning lingvomadaniy va gender xususiyatlari ingliz va o`zbek tili materiallari asosida" dissertatsiya PhD. Toshkent 2011.
2. Ergasheva G. "Turli tillar tizimida gender terminologiyasining shakllanishidagi lingvistik va ekstralingvistik omillar" dissertatsiya DS, Toshkent 2018.
3. "The role of gender and language learning strategies in learning English" Oktay Aslan; Turkiya 2019.
4. Macmillan Advanced dictionary, Oxford 2017.
5. Hashimova, S. A., & Nasirova, S. A. (2021). FEATURES OF FORMING OF ANIMATED NOUNS WITH THE AFFIXES IN MODERN CHINESE LANGUAGE. Journal of Central Asian Social Studies, 2(04), 1-10

6. Tursunovich, S. E. (2022). Student engagement activities for captivating a classroom in teaching interactive and pragmatic skills. *Integration of Pragmalinguistics, Functional Translation Studies and Language Teaching Processes*, 104-106.
7. Sadikov, E. T. (2021). Teaching pragmatic skills and abilities through activities. *ISJ Theoretical & Applied Science*, 11(103), 1139-1141.
8. Цуркан, М. В., & Каizer, И. Ю. (2020). Communicative approach during professionally oriented teaching of Ukrainian as a foreign language. *The Scientific Heritage*, (47-3 (47)), 22-24.
9. Tursunovich, S. E. (2021). IMPLEMENTING AND ASSESSING PRAGMATIC SPEECH ACT DIVERGENCES IN THE ESL CLASSROOM. *Eurasian Journal of Academic Research*, 1(9), 220-223.
10. Sadikov, E. T. (2021). TEACHING PRAGMATIC SPEECH ACTS THROUGH THE RECEPTIVE AND PRODUCTIVE SKILLS. *Academic research in educational sciences*, 2(11), 463-476.
11. Ravshanovna, G. N. (2022). TOLERANCE IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS PEDAGOGICAL MODEL OF SKILLS DEVELOPMENT. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(2), 95-96.
12. Ravshanovna, G. N. (2022, April). THE STUDY OF THE MEANING OF THE WORD TOLERANCE IN OTHER LANGUAGES. In *INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCH CONFERENCE* (Vol. 1, No. 3, pp. 8-9).
13. Ravshanovna, G. N., & Anvarovna, Y. D. (2022, May). INGLIZ VA OZBEK TILLARIDAGI TURIZMDAGI ATAMALARNING LINGVOKULTUROLOGIK JIHATLARI. In *INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCH CONFERENCE* (Vol. 1, No. 3, pp. 14-17).